GEOGRAFIYA FANINI O‘QITISHDA LOYIHA METODINING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Xolova Salomat Toirovna

Toshkent davlat yuridik universiteti huzuridagi

M. S. Vosiqova nomidagi akademik litsey

N. Umumta’lim fanlari kafedrasi geografiya fani o‘qituvchisi

Annotatsiya. *Maqolada geografiya fanini o‘qitishda loyiha metodidan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Loyiha metodining mohiyati, uning o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, tadqiqotchilik va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi o‘rni yoritilgan. Akademik litsey sharoitida qo‘llash mumkin bo‘lgan loyiha turlari, ularni bosqichma-bosqich tashkil etish tartibi va baholash mezonlari taklif etiladi.*

Kalit so‘zlar: *geografiya, loyiha metodi, interfaol ta’lim, kompetensiya, tadqiqotchilik ko‘nikmalari, mustaqil ta’lim, baholash.*

Abstract. *The article analyzes the pedagogical potential of the project method in teaching geography. It describes how project-based learning develops students’ independent thinking, research and collaboration skills, and proposes project types, stages of organization and assessment criteria suitable for academic lyceums.*

Kirish

Bugungi kunda ta’lim tizimi oldiga qo‘yilgan asosiy vazifa o‘quvchiga tayyor bilimni yetkazish emas, balki uni mustaqil izlanishga, olingan ma’lumotlarni tahlil qilishga va hayotiy vaziyatlarda qo‘llashga o‘rgatishdir. O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida ham ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarda zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirish va ta’limda innovatsion yondashuvlarni joriy etish muhim yo‘nalish sifatida belgilangan [1].

Geografiya fani tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni o‘zaro bog‘liqlikda o‘rganadigan fan bo‘lib, uning mazmuni o‘quvchilarga o‘z yurti va dunyo haqida yaxlit tasavvur beradi. Biroq an’anaviy dars shaklida, ya’ni o‘qituvchi tushuntirib, o‘quvchi yodlab oladigan usulda geografik bilimlar ko‘pincha formal xarakter kasb etadi va amaliyot bilan bog‘lanmay qoladi. Shu sababli fanni o‘qitishda o‘quvchining faol ishtirokini ta’minlaydigan metodlarga ehtiyoj ortib bormoqda. Ana shunday metodlardan biri loyiha metodidir.

Loyiha metodi XX asr boshlarida AQShda J. Dyui ning “o‘qish – bu qilish orqali o‘rganish” g‘oyasi asosida shakllandi [2]. Uning izdoshi V.X. Kilpatrik loyihani o‘quvchi o‘z qiziqishi asosida, to‘la ishtiyoq bilan bajaradigan maqsadli faoliyat sifatida ta’riflagan [3]. Keyinchalik bu metod dunyoning ko‘plab mamlakatlari ta’lim amaliyotida, jumladan, tabiiy fanlarni o‘qitishda keng qo‘llanila boshlandi. Zamonaviy tadqiqotlarda loyihaga asoslangan ta’lim o‘quvchilarning murakkab savollarga javob izlashi, ma’lum vaqt davomida ishlashi va yakunda aniq mahsulot yaratishi bilan tavsiflanadi [4; 5].

O‘zbek pedagogikasida ham bu metod pedagogik texnologiyalar tarkibida o‘rganilgan bo‘lib, uning asosiy belgilari sifatida muammoning mavjudligi, o‘quvchilarning mustaqil faoliyati, natijaning amaliy ahamiyati va jarayonning rejalashtirilgan bosqichlarga bo‘linishi qayd etiladi [6; 7]. Geografiya darslarida loyiha metodi o‘quvchilarni real hududiy muammolar bilan yuzma-yuz qo‘yadi: masalan, o‘z hududining iqlimiy xususiyatlari, suv resurslaridan oqilona foydalanish, aholi joylashuvi, ekologik holat kabi mavzular loyiha uchun tabiiy asos bo‘la oladi.

Geografiya fanini o‘qitishda loyiha metodining pedagogik imkoniyatlarini quyidagi yo‘nalishlarda ko‘rsatish mumkin.

1. Ta’limiy imkoniyatlar.

Loyiha ustida ishlash jarayonida o‘quvchi mavzuga oid bilimlarni tayyor holda qabul qilmaydi, balki xarita, statistik ma’lumotlar, ilmiy manbalar va kuzatuv natijalaridan o‘zi izlab topadi. Bu bilimlarning chuqur va ongli o‘zlashtirilishiga yordam beradi. Shuningdek, geografiya fanining boshqa fanlar – biologiya, tarix, iqtisodiyot, informatika bilan aloqasi tabiiy ravishda namoyon bo‘lib, fanlararo integratsiya amalga oshadi.

2. Rivojlantiruvchi imkoniyatlar.

Loyiha o‘quvchida tahlil qilish, taqqoslash, xulosa chiqarish, muammoni aniqlash va yechim taklif etish kabi tanqidiy va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Xarita, diagramma, geoaxborot vositalari va raqamli resurslar bilan ishlash o‘quvchining axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish kompetensiyasini oshiradi. Taqdimot tayyorlash va himoya qilish esa nutq madaniyati hamda o‘z fikrini dalillar bilan asoslash malakasini shakllantiradi.

3. Tarbiyaviy imkoniyatlar.

Guruhda ishlash o‘quvchilarda hamkorlik, mas’uliyat, o‘zaro hurmat va jamoaviy qaror qabul qilish madaniyatini tarbiyalaydi. O‘z hududi muammolarini o‘rganish Vatanga muhabbat, tabiatni asrash va ekologik madaniyat tuyg‘usini kuchaytiradi. Loyiha natijasi haqiqiy foyda keltirishi mumkinligini ko‘rgan o‘quvchida jamiyat oldidagi mas’uliyat hissi ortadi.

4. Motivatsion imkoniyatlar.

O‘quvchi mavzuni o‘zi tanlaganda yoki tanlashda ishtirok etganda, o‘qishga bo‘lgan qiziqish sezilarli darajada oshadi. Loyiha o‘quvchiga o‘z qobiliyatini namoyon etish, muvaffaqiyat qozonish va natijasini boshqalarga ko‘rsatish imkonini beradi. Bu, ayniqsa, akademik litsey o‘quvchilari uchun muhim, chunki ular kelgusidagi kasbiy yo‘nalishini tanlash arafasida turadi.

Geografiya darslarida loyihalarni faoliyat xususiyatiga ko‘ra quyidagi turlarga ajratish maqsadga muvofiq:

- axborot loyihalari – ma’lum mavzu bo‘yicha ma’lumot to‘plash va tahlil qilish (masalan, “Orol dengizi muammosi va uning hududga ta’siri”);
- tadqiqot loyihalari – kuzatuv, o‘lchash va statistik tahlilga asoslangan ishlar (masalan, “Yashash joyimizdagi ob-havo o‘zgarishlarini kuzatish”);
- ijodiy loyihalar – kartografik ishlar, albomlar, maketlar, video va taqdimotlar yaratish (masalan, “O‘zbekistonning turistik xaritasi”);
- amaliy yo‘naltirilgan loyihalar – real muammoni hal etishga qaratilgan ishlar (masalan, “Maktab hududida suvni tejash bo‘yicha takliflar”);
- guruh va individual loyihalar – ishtirokchilar soniga qarab tanlanadi.

Loyiha ustidagi ish odatda quyidagi bosqichlarda tashkil etiladi. Birinchi, tayyorgarlik bosqichida o‘qituvchi mavzu va muammoni belgilaydi yoki o‘quvchilarga tanlash imkonini beradi, maqsad va kutilayotgan natijani aniqlaydi. Ikkinchi, rejalashtirish bosqichida guruhlar tuziladi, vazifalar taqsimlanadi, manbalar va ish muddati belgilanadi. Uchinchi, amalga oshirish bosqichida o‘quvchilar ma’lumot to‘playdi, tahlil qiladi, kuzatuv va hisob-kitoblar o‘tkazadi, oraliq natijalarni muhokama qiladi; bu jarayonda o‘qituvchi nazoratchi emas, maslahatchi va yo‘naltiruvchi vazifasini bajaradi. To‘rtinchi, taqdimot bosqichida natijalar xarita, diagramma, maket yoki elektron taqdimot ko‘rinishida himoya qilinadi. Beshinchi, yakuniy bosqichda loyiha mezonlar asosida baholanadi, o‘quvchilar o‘z faoliyatini tahlil qiladi (refleksiya).

Loyihani baholashda faqat yakuniy mahsulot emas, butun jarayon inobatga olinishi lozim. Baholash mezonlari loyiha boshlanishidayoq o‘quvchilarga e’lon qilinishi kerak. Asosiy mezonlar sifatida mavzuning dolzarbligi va muammoning to‘g‘ri qo‘yilishi, manbalardan foydalanish va ma’lumotlarning ishonchliligi, tahlil va xulosalarning asosliligi, mahsulotning ijodiy va estetik jihatlari, taqdimot madaniyati, guruh ichidagi hissa va hamkorlik darajasini olish mumkin. O‘z-o‘zini baholash va tengdoshlar tomonidan baholash jarayonni yanada adolatli va tarbiyaviy qiladi.

Amaliyotda loyiha metodini qo‘llashda ayrim qiyinchiliklar uchraydi: dars soatlarining cheklanganligi, o‘quvchilarning mustaqil ish tajribasi yetarli emasligi, guruhda ish yukining notekis taqsimlanishi, axborot manbalariga kirish imkoniyatlarining turlicha ekanligi. Bu muammolarni kamaytirish uchun loyihani qisqa muddatli (1–2 hafta) mini-loyihalardan boshlash, vazifalarni aniq rollarga bo‘lish, oraliq nazorat o‘tkazish va loyiha mavzularini o‘quv dasturi bilan uyg‘unlashtirish tavsiya etiladi. Loyiha metodi an’anaviy darsni butunlay inkor etmaydi, balki uni to‘ldiradi: nazariy asos dars jarayonida beriladi, uni mustahkamlash va amalda qo‘llash esa loyiha orqali amalga oshiriladi.

Xulosa

Geografiya fanini o‘qitishda loyiha metodi o‘quvchilarning bilimini chuqurlashtirish bilan birga, ularda tadqiqotchilik, tanqidiy fikrlash, axborot bilan ishlash va hamkorlik kabi zamonaviy kompetensiyalarni shakllantiradi. U fan mazmunini hayot bilan bog‘laydi, o‘quvchining o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi hamda ekologik va vatanparvarlik tarbiyasiga xizmat qiladi. Metoddan samarali foydalanish uchun o‘qituvchi loyiha mavzularini o‘quvchilar qiziqishi va o‘quv dasturiga mos tanlashi, ish bosqichlarini aniq rejalashtirishi, shaffof baholash mezonlarini qo‘llashi va o‘quvchilarga mustaqillik berishi zarur. Loyiha metodini

geografiya darslariga izchil joriy etish ta’lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-sonli Farmoni “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”.

2. Dewey J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916.

3. Kilpatrick W.H. The Project Method // Teachers College Record, 1918, Vol. 19(4), pp. 319–335.

4. Thomas J.W. A Review of Research on Project-Based Learning. – San Rafael: Autodesk Foundation, 2000.

5. Bell S. Project-Based Learning for the 21st Century: Skills for the Future // The Clearing House, 2010, Vol. 83(2), pp. 39–43.

6. Yo‘ldoshev J.G., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2004.

7. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2006.